

NIEUWS

Slechts drie partijen blijven binnen de grenzen van de rechtsstaat, waarschuwt advocatenorde. CDA en D66 doorstaan toets niet volledig



Henri Bontenbal (CDA) voert campagne op de markt op in Rotterdam. — FOTO BART MAAT

Verkiezingen Uit de traditionele toets van verkiezingsprogramma's door de Nederlandse Orde van Advocaten blijkt dat alleen de Partij voor de Dieren (PvdD), GroenLinks-PvdA en Volt binnen de rechtsstatelijke lijntjes kleuren.



Camil Driessen

20 oktober 2025

Leestijd 3 minuten

Dat de verkiezingsprogramma's van PVV en FVD het slechtst scoren op rechtsstatelijkheid viel te verwachten. Maar ook middenpartijen CDA en D66 krijgen in de rechtsstatelijke toets van de Nederlandse Orde van Advocaten (NOvA) een rode kaart. Het CDA omdat het asielprocedures buiten de EU wil afhandelen - een plan dat strijdig is met het internationale verbod op terugzending van vluchtelingen. D66 omdat het anonieme aangiftes voor bedreigde personen mogelijk wil maken: dat botst met het recht van verdachten op een eerlijk proces.

Voor de vijfde keer liet de NOvA een commissie van wetenschappers en juristen de verkiezingsprogramma's toetsen op hun rechtsstatelijke gehalte. In de maandag gepresenteerde uitkomsten spreekt de commissie van een „zorgwekkende ontwikkeling”. Toen de advocatenorde de verkiezingsprogramma's voor de Tweede Kamerverkiezingen in 2012 voor het eerst liet doorlichten stonden in 'slechts' twee partijprogramma's voorstellen die een rode rechtsstatelijke kaart kregen. Nu is dat in twaalf van de vijftien verkiezingsprogramma's het geval.

Betere controle

Partij voor de Dieren (PvdD), GroenLinks-PvdA en Volt zijn de enige partijen die nergens rood scoren en dus geen enkel voorstel doen dat in strijd met de rechtsstaat beoordeeld wordt. Hun verkiezingsprogramma's bevatten bovendien de meeste voorstellen om de rechtsstaat te versterken. Zo pleiten GroenLinks-PvdA en Volt voor een uitbreiding van de Tweede Kamer van 150 naar 250 zetels. Dat kan volgens de commissie tot een betere controle van het regeringsbeleid leiden, wat de rechtsstaat ten goede komt.

De PVV scoort verhoudingsgewijs het slechtst: dertig van de veertig voorstellen in het verkiezingsprogramma 'Dit is uw land!' worden als strijdig met de rechtsstaat beoordeeld. Veel van de PVV-plannen raken aan fundamentele rechten, zoals de vrijheid van godsdienst, meningsuiting en gelijke behandeling. Zo wil de partij het dragen van „islamitische hoofddoekjes” in overheidsgebouwen verbieden, Extinction Rebellion tot terreurorganisatie verklaren en islamitisch onderwijs verbieden. „Verschillende programma's bevatten openlijk discriminatoire uitlatingen”, stelt de commissie. „Bijvoorbeeld over mensen enkel omdat zij een islamitische achtergrond hebben.”

In het onderzoek springt de slechte positie van IA21 in het oog. De partij van lijsttrekker

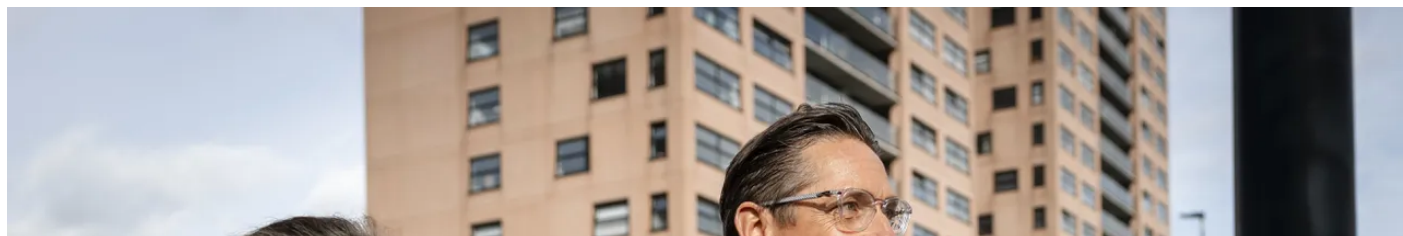
In het onderzoek springt de slechte positie van JA21 in het oog. De partij van Joost Eerdmans is nu met één zetel in de Tweede Kamer vertegenwoordigd, maar staat in peilingen op forse winst en werd afgelopen weekend nog kortstondig door D66 benoemd als mogelijke coalitiepartner. Veertien voorstellen in het verkiezingsprogramma doorstaan de rechtsstatelijke toets niet. Daarmee is JA21, na PVV en FvD, de slechtst scorende partij. Saillant is bovendien dat geen enkel plan van JA21 de rechtsstaat versterkt - een twijfelachtige eer die het alleen deelt met de PVV.

Asiel en migratie

De rechtsstatelijke meetlat van de commissie bestaat uit drie pijlers: de eerbiediging van fundamentele rechten en vrijheden (zoals het discriminatieverbod), de effectieve toegang tot een onafhankelijke rechter en de betrouwbaarheid van de overheid. De voorstellen van partijen zijn beoordeeld met drie kleuren - groen, geel of rood - afhankelijk van hun effect op de rechtsstaat. Omdat het om een *'quick scan'* gaat, keek de commissie uitsluitend naar de letterlijke tekst van de verkiezingsprogramma's en is partijen niet om een nadere toelichting gevraagd.

De commissie, voorgezeten door hoogleraar Elaine Mak (Universiteit Utrecht), beoordeelt voorstellen bovendien uitsluitend op hun rechtsstatelijkheid. Zo krijgen plannen om bezwaarprocedures bij woningbouw te verkorten van CDA, CU, Denk, NSC, Volt en VVD een waarschuwing, omdat ze de rechtsbescherming van burgers kunnen beperken. Dat bezwaarprocedures soms worden misbruikt, bouwprojecten jarenlang vertragen en dat verkorting kan helpen bij de aanpak van de woningnood, telt in de beoordeling dus niet mee.

De rechtsstatelijke kloof lijkt te weerspiegelen hoe verschillend Nederlanders zélf naar de rechtsstaat kijken





Annabel Nanninga, lijsttrekker Joost Eerdmans en Ingrid Coenradie van JA21 flyeren op de markt aan de Binnenrotte.

— FOTO REMKO DE WAAL / ANP

Partijen vliegen het vaakst uit de bocht op het thema asiel en migratie. De commissie signaleert meerdere voorstellen die in strijd zijn met rechtsstatelijke beginselen en internationale verplichtingen. Zo zijn plannen van BBB, FVD, JA21 en PVV voor een totale asielstop of een maximum aan de instroom van asielzoekers in strijd met het beginsel van *non-refoulement* - het verbod om iemand terug te sturen naar een land waar diegene risico loopt op vervolging of onmenselijke behandeling. Dat beginsel is vastgelegd in het EU-Handvest, het Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens, het VN-Vluchtelingenverdrag en het Internationaal Verdrag inzake burgerrechten en politieke rechten (IVBPR). Het opzeggen van één enkel verdrag, zoals sommige partijen voorstellen, biedt dan geen soelaas. En het opzeggen van vrijwel alle mensenrechtenverdragen is volgens de commissie in strijd met de grondwettelijke plicht om de internationale rechtsorde te bevorderen.

De rechtsstatelijke kloof die de commissie van de advocatenorde blootlegt in de partijprogramma's, lijkt te weerspiegelen hoe verschillend Nederlanders zélf naar de rechtsstaat kijken. Uit onderzoek van Ipsos I&O in opdracht van NRC bleek vorige week dat aanhangers van FVD, PVV, BBB, JA21 en SGP van alle kiezers het beschermen van de rechtsstaat het minst belangrijk vinden. Precies deze partijen scoren in de toets van de Nederlandse orde van advocaten het slechtst en doen in hun verkiezingsprogramma's de

meeste voorstellen die schadelijk zijn voor de rechtsstaat.

NIEUW: Geef dit artikel cadeau

Als NRC-abonnee kun je elke maand **10 artikelen** cadeau geven aan iemand zonder NRC-abonnement. De ontvanger kan het artikel direct lezen, zonder betaalmuur.